

22 Taranyuk L. M. Strategichna ocinka diyal'nosti promy'slovy'x pidpry'emstv pry' reinzhy'niry'ngu biznes-procesiv na vy'robny'cztyvi/ L.M. Taranyuk // Markety'ng i menedzhment innovacij. — 2014. — # 3. — S. 165–175.

23 Bondarenko O.Reinzhy'niry'ng biznes-procesiv/ O. Bondarenko, N. Zabor's'ka // Naukovy'j visny'k [Odes'kogo nacional'ного ekonomichnogo universy'tetu]. — 2014. — # 6. — S. 11–22.

Стаття надійшла 23.04.2020

УДК 339.564(477):005.591.61]:005.52
DOI 10.33111/vz_kneu.21.20.01.24.166.172

Яценко О.

Аспірантка кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: paievskaya.e@gmail.com
ORCID:0000-0001-7117-6968

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

Iatsenko O.

PhD student in International Economic Relations
Department of International Trade and Marketing
KNEU named after Vadym Hetman
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: paievskaya.e@gmail.com
ORCID:0000-0001-7117-6968

DEFINING PERSPECTIVE DIRECTIONS OF EXPORT DIFERSIFICTION OF UKRAINE

Анотація. Проаналізовано основні торговельно-економічні показники України (кількість населення; обсяг, реальний темп росту, структура валового внутрішнього продукту, ВВП на душу населення; рівень безробіття; обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ); обсяги експорту/імпорту, сальдо торговельного балансу; питома вага вітчизняної торгівлі у глобальній, експортна та імпортна квоти) у динаміці за останні п'ять років. Визначено основні проблеми торговельно-економічного розвитку України (негативне сальдо торговельного балансу, переважання у експорті значної частки переробної продукції, високий рівень безробіття, недостатній розмір залучення ПІІ тощо), а також обсяг невикористаного експортного потенціалу. На підставі отриманих результатів запропоновано та обґрунтовано основні перспективні напрями географічної диверсифікації для розвитку українського експорту (США, Китай, Туреччина, Японія, Грузія) татоварної диверсифікації (для аналізу були обрані наступні галузі економіки: машини та апарати для паяння і зварювання (код 8515 за УКТЗЕД), трансмісійні вали і корпуси підшипників (код 8483), машини та механізми для збирання й обмолоту сільськогосподарських культур (код 8433), запчастини та агрегати до металообробного обладнання (код 8466), насоси для рідин (код 8413), пальники для твердого палива чи газу (код 8416), обладнання для фільтрування і очищення рідин та газів (код 8421), деревообробні верстати (код 8465), запчастини до засобів автомобільного транспорту (код 8708), електричні трансформатори (код 8504)). Оцінено, наскільки запропонована товарна структура експорту відповідає структурі попиту визначених перспективних ринків.

Ключові слова: диверсифікація експорту, індекс комплементарності, торговельно-економічний розвиток, структура експорту, експортний потенціал.

Abstract. Major trade economic indices of Ukraine of the last five years (population; volume, real growth tempo, GDP structure, GDP per capita; unemployment rate; direct foreign investment (DFI) volume; export/import volumes, trade balance; specific gravity weight of domestic trade within global trade, export and import quotas) have been analyzed dynamically. Main issues of trade economic development of Ukraine (negative trade balance, prevailing of greater part of remade goods in export, high unemployment rate, insufficient DFI use, etc.) as well as volume of unexploited export potential have been identified. Based on the received data, major perspective directions of geographical diversification for development of Ukrainian export (USA, China, Turkey, Japan, Georgia) and trade diversification (the following industries have been selected to be analyzed: machines and solder and welding devices (code 8515 at Ukrainian classification of foreign economic activity goods), transmission shafts and bearing bodies (code 8483), machines and mechanisms for collecting and threshing of agricultural crops (code 8433), parts and units for metal-working equipment (code 8466), liquid pumps (code 8413), solid fuel and gas burners (code 8416), filtering and liquid and gas cleaning equipment (code 8421), woodworking workbenches (code 8465), parts for motor machines (code 8708), electric transformers (code 8504)) have been suggested and grounded. It has been estimated how suggested goods export structure complies with the structure of definite perspective markets' demand.

Key words: export diversification, complementarity index, trade economic development, export structure, export potential.

JEL codes: F10, F14.

Постановка проблеми. Протягом тривалого періоду часу, з моменту набуття незалежності, структура експорту України носить переважно сировинний характер і залишалась без змін. Це обумовлено, перш за все, тривалою відсутністю внутрішніх і зовнішніх стимулів для розвитку галузей економіки з високою доданою вартістю, оскільки протягом багатьох років лівова частка капіталу залучалась у переробну галузь, яка була інтегрована у міжнародне торговельне середовище і була менш ризикованою порівняно іншими галузями, які потребували значно більших інвестицій та мають триваліший період окупності. Також сприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків дозволяла експортувати переробну продукцію, основною конкурентною перевагою котрої могла були лише ціна. Згодом така ситуація призвела до поглиблення проблем, пов'язаних з торговельно-економічним розвитком України, одним із напрямів вирішення котрих є диверсифікація товарної та географічної структури експорту.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження міжнародної торгівлі загалом та експортного потенціалу зокрема було зроблено такими вітчизняними вченими, як Т.М.Циганкова [18, 25], зокрема для систематизації та визначення показників міжнародної торгівлі та у розробці методичних підходів до визначення експортного потенціалу суб'єктів ЗЕД, Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк [23], розробили пропозиції щодо розвитку експортного потенціалу України.

Питаннями визначення рівня комплементарності у торгівлі України з її стратегічними партнерами займались вітчизняні науковці Мокій А. [20] зокрема, при оцінці українсько-турецьких відносин. Серед закордонних науковців індекс комплементарності висвічується у працях Д. Пірлманом [3], Д. Інґта Д. Лі [3, 11].

Методика дослідження. Методичним і теоретичним підґрунтям роботи виступають засади економічної теорії, зокрема для оцінки рівня торговельно-економічного розвитку був використаний метод порівняльного аналізу, для визначення перспективних торговельних партнерів для диверсифікації експорту використано метод експертних оцінок і формалізації, метод кількісних оцінок при розрахунку індексу комплементарності, метод теоретичного узагальнення при формулюванні висновків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на вагомий внесок вітчизняних учених у дослідження питання експортного потенціалу та визначення напрямів торговельної диверсифікації, більшість наукових праць носить емпіричний характер або базується на використанні однієї із обґрунтованих методик. Тому в роботі обґрунтовано напрями товарної та географічної диверсифікації експорту, що базуються на використанні двох взаємодоповнюючих методик визначення та оцінки обраних векторів.

Метою статті є аналіз проблематики торговельно-економічного розвитку України, визначення та обґрунтування на основі запропонованих у роботі методик пріоритетних векторів товарної та географічної диверсифікації України.

Виклад основного матеріалу. Майже за всі роки незалежного існування, модель міжнародної спеціалізації України базувалась на сировинних або проміжних товарах, конкурентною перевагою котрих була їх низька вартість (зокрема як сировини, так і робочої сили). Так, у період 2002–2012 рр. порівняно найвищою серед експортованих товарів залишалася частка недорогих металів і виробів з них (39,7–42,2 %), мінеральних ресурсів (10,5–13,2 %, продуктів рослинного походження близько 13 %). І така модель тривалий час себе виправдовувала внаслідок сприятливої кон'юнктури зовнішніх ринків. Однак нині в епоху Четвертої промислової революції, коли активно використовується штучний інтелект для оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, з'являється інтернет-речей, динамічно розвивається електронна торгівля з залучення новітніх технологій — переважання питомої ваги у експорті сировинної продукції і проміжних товарів може лише поглиблювати розрив між економічно розвинутими країнами та Україною. Більше того, сприйняття держави як торговельно-економічного партнера, не дивлячись на значний ресурсний та природний потенціал, відбувається з точки зору отримання нового ринку збуту та сировинного приросту.

Відповідно, у цьому розрізі важливого значення набуває оцінка торговельно-економічного розвитку України (табл. 1) з позицій наявних ресурсів і можливості збільшення обсягів і структури експорту на основі експертних оцінок і розрахунку індексу комплементарності.

Згідно з оцінками даних Світового банку за кількістю населення Україна посідає 32 місце в світі, за вартісними обсягами ВВП — 61 місце серед решти країн і територій. Одним з основних індикаторів соціально-економічного розвитку виступає рівень ВВП на душу населення. Як бачимо з табл. 1, починаючи з 2015 р., цей показник поступово зростає. З одного боку, це пов'язано з незначним зменшенням кількості населення, з іншого — зі зростанням вартісних обсягів ВВП та інфляції, але не можна оминути стороною й факт реального зростання індикатору на рівні 2,4–3,1 %. Щодо структури валового внутрішнього продукту, згідно даних таблиці можемо констатувати, що поступово знижується частка сільського господарства та промисловості, за рахунок зростання питомої ваги послуг, що у структурі експорту України, у 2019 р. склала 23,3 %, тоді як

зростаюча частка товарів — 76,7 %. Згідно даних Державної служби статистики України, у структурі торгівлі нематеріальною продукцією, переважають транспортні послуги (59,3 %), з переробки матеріальних ресурсів (10,7 %), телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (16 %) [22]. У товарній структурі — переважають продукти рослинного походження (25,8 %), мінеральні (9,7 %), недорогоцінні метали та вироби з них (20,5 %). Також, як видно з табл. 1, з 2017р. вартісний обсяг експорту починає поступово зростати. Така динаміка забезпечена, у першу чергу, зростанням внутрішнього виробництва в країні, підтвердженням чого виступає реальний темп росту ВВП у 2017–2018 рр., на рівні 2,5 і 3,3 %. Однак поряд з тим темпи зростання імпорту перевищують темпи зростання вітчизняного експорту, що лише поглиблює дефіцит торговельного балансу країни. Вже зараз можна спостерігати, як негативне торговельне сальдо щороку збільшується не менш, ніж на 3 млрд дол. США, поглиблюючи тим самим дефіцит платіжного балансу.

Таблиця 1

ОСНОВНІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ УКРАЇНИ, 2014–2018 рр.

Показники		2014	Приріст %	2015	Приріст %	2016	Приріст %	2017	Приріст %	2018
Населення (млн осіб)		45,3	-0,3	45,2	-0,3	45,0	-0,4	44,8	-0,5	44,6
ВВП (млрд дол.США)		3,1	-31,6	2,1	3,0	2,2	20,7	2,6	17,2	3,1
Реал. темп зростання ВВП (%)		-6,6	-	-9,8	-	2,4	-	2,5	-	3,3
ВВП на душ. насел. (за ПКС) (тис.дол.США)		8,7	-8,5	8,0	4,0	8,3	4,9	8,7	6,4	9,3
Структура ВВП (%)	Промисловість	26,2	-2,3	25,6	6,8	27,3	4,6	28,6	-3,9	27,5
	Сільське господарство	11,6	21,8	14,2	-2,6	13,8	-11,7	12,2	-2,0	11,9
	Послуги	62,2	-3,1	60,2	-2,3	58,8	2,6	60,4	0,3	60,6
Рівень безробіття %		9,3	-1,4	9,1	2,3	9,4	-1,6	9,2	-4,3	8,8
Обсяг ПП (млрд.\$)	В країну	0,4	622,2	3,0	10,9	3,3	-20,8	2,6	-9,5	2,4
	закордон	0,11	-54,1	0,05	-68,6	0,02	-50,0	0,008	-37,5	0,005
Експорт товарів та послуг (млрд дол. США)		64,9	-26,2	47,9	-4,0	46,0	17,2	53,9	9,8	59,1
Імпорту товарів та послуг (млрд дол. США)		69,6	-28,7	49,6	4,4	51,8	20,4	62,4	12,9	70,4
Сальдо торговельного балансу (млрд дол. США)		-4,7	63,9	-1,7	-241,2	-5,8	-46,6	-8,5	-31,2	-11,2
Частка послуг у структурі експорту %		22,7	14,5	26,0	4,2	27,1	-3,0	26,3	1,5	26,7

Показники	2014	Приріст %	2015	Приріст %	2016	Приріст %	2017	Приріст %	2018
Частка товарів у структурі експорту %	77,3	-4,3	74,0	-1,5	72,9	1,1	73,7	-0,5	73,3
Частка експорту товарів та послуг у глобальній торгівлі (%)	0,3	-26,2	0,2	-4,0	0,2	27,9	0,2	0,6	0,2
Частка імпорту товарів та послуг у глобальній торгівлі (%)	0,3	-20,2	0,2	6,8	0,3	9,1	0,3	3,0	0,3
Експортна квота (%)	48,6	8,2	52,6	-6,3	49,3	-2,6	48,0	-5,9	45,2
Імпортна квота (%)	52,1	4,6	54,5	1,9	55,5	0,2	55,6	-3,2	53,8

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [9].

Щодо рівня безробіття, як одного з індикаторів залученості людських ресурсів у реальний сектор, то він сягає 9,3–8,8 % і носить циклічний і деструктивний характер. Загалом, якщо характеризувати трудові ресурси України, то слід відміни, у більшості своїй, їх креативність, талановитість і професійність, підтвердженням чого може слугувати високий рівень індексу людського розвитку у 2018 р., який склав 0,751 [3].

Щодо відкритості національної економіки — одними з ключових індикаторів є експортна та імпортна квоти. Слід відмітити їх коливання протягом 2014–2018 рр., на рівні 45–49 % і 52–56 % відповідно (однак варто підкреслити, що зазначені індикатори значно перевищують свої оптимальні нормативні значення для імпоротної квоти — не більше 15 % і для експортної квоти — не більше 30 %). Найвідкритішими та вразливими галузями економіки, згідно класифікації УКТЗЕД, є «недорогоцінні метали та вироби з них», «продукти рослинного походження», «мінеральні продукти». Така специфіка була спричинена перетіканням капіталу у більш інтегровані у зовнішні ринки галузі, якими для України і виявились зазначені товарні групи, за рахунок того що вони є менш ризикованими та прибутковішими, порівняно з секторами, які є менш інтегрованими у зовнішньоторговельне середовище.

Щодо частки імпорту та експорту у глобальній торгівлі, то вони коливаються на рівні 0,2–0,3 % за досліджуваний період. Зростання зазначеного показника у 2020 р. не прогнозується. Більше того, згідно прогнозів СОТ, вартісні обсяги глобальної торгівлі у 2020 р. скоротяться на 13–32 %, що в тому числі пов'язано з посиленням протекціоністських заходів на глобальному рівні [6].

Що стосується прямих іноземних інвестицій, то не дивлячись навіть на позитивне сальдо зазначеного показника — спостерігаємо спадну динаміку залучення ПІІ в Україну. Також варто зазначити, що їх обсяг так і не досяг рівня 2005–2008 рр., коли він складав від 8–11 млрд дол. США, і є не достатнім для глибинної трансформації економіки та модернізації виробництва. Серед приваблю-

вих галузей, для іноземних інвесторів є транспорт і логістика, адміністративне та допоміжне обслуговування, професійна, наукова та технічна діяльність, операції з нерухомим майном, промисловість, фінансова і страхова діяльність, інформація та телекомунікації; будівництво, АПК тощо. Однак, більшість ПП залучена у галузі переробної промисловості та сферу оптової і роздрібною торгівлі, відповідно де є короткий період окупності та невисокі ризики. Інвестиції у зазначені галузі не сприяють зміцненню конкурентоспроможності України на зовнішніх ринках. Більше того, така структура ПП заважає нашій державі інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості та є однією з причин низької частки експорту високотехнологічної продукції [22].

Однак, сучасні тенденції, пов'язані з четвертою промисловою революцією та диджиталізацією, все ж таки сприяють поступовій трансформації бізнес-процесів і структури торгівлі [10]. Все більше сучасних підприємств, використовують штучний інтелект, CRM-системи, інструменти з аналізу великих масивів даних, створюють мобільні додатки тощо. Однак, поки що згадані трансформації, стосуються більшою мірою сфери послуг (про що свідчить, наприклад, зростання питомої ваги телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг).

Однак, згідно даних міжнародного торговельного центру, до вітчизняних продуктів, з найбільшим невикористаним експортним потенціалом відносяться все ж таки сировинні товари, зокрема рослинного походження, такі як: насіння соняшника та соняшникова олія, пшениця, кукурудза. Загалом, відповідно до інформації наданої згаданою організацією, невикористаний експортний потенціал України складає 28,7 млрд дол. США [1]. Це майже 34 % від загального обсягу експорту. До найбільших потенційних ринків країни відносяться Індія (2 млрд дол. США), Китай (1,9 млрд дол. США), Росія (1,6 млрд дол. США). До Індії, наприклад, Україна могла б нарощувати обсяги експорту насіння соняшника та соняшникової олії у вартісному вираженні на 958,7 млн дол. США, гороху сушеного та очищеного на 71,1 млн дол. США; до Китаю — соєві боби на суму 308,7 млн дол. США., насіння рапсу — 190 млн дол. США, насіння соняшнику та соняшникової олії на 149,3 млн дол. США. Проте розвиток і подальше нарощення обсягів зазначених товарів не буде мати позитивного впливу на розвиток зовнішньої торгівлі. Перш за все це обумовлено тим, що сировинна продукція є практично однорідною, а отже являє собою ідеальні товари-субститути, які можуть бути з легкістю замінені при несприятливій волатильності або кон'юнктури ринку. По-друге, сама торгівля таким видом товарів відбувається на товарних біржах, що виключає можливість розширення номенклатури. Тому вкрай необхідно змінювати товарну структуру вітчизняного експорту. Поряд з тим важливо знайти нові напрями не лише товарної, а й географічної диверсифікації, оскільки, експорт сировинними товарами відбувався в більшій мірі з одними й тими самими торговельними партнерами. Така ситуація була спричинена тривалий час відсутністю необхідності вітчизняних підприємств у пошуку нових ринків збуту та зміні структури експорту, через сприятливу кон'юнктуру зовнішніх ринків та отримання високих прибутків при мінімальних інвестиціях.

Однак, нині, в епоху четвертої промислової революції, глобальної диджиталізації та інтелектуалізації товарна та географічна диверсифікація експорту стає необхідною запорукою забезпечення економічної безпеки держави [7]. Для ви-

значення пріоритетних напрямів географічної диверсифікації, разом зі зміною товарної структури експорту в бік готової продукції, пропонуємо використати галузевий індекс комплементарності, та методику для визначення перспективних ринків для розвитку українського експорту, запропоновану експертами Міністерства економічного розвитку та Офісу з просування експорту всіх рівнів, а також експертами з розробки Експортної Стратегії України [13].

Таблиця 2

**ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ РИНКІВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЕКСПОРТУ**

Основні критерії визначення		Параметр рейтингування
I. Зовнішні фактори		
1	Розмір ринку	Розмір ВВП
2	Темпи зростання економіки	Прогнозований розмір абсолютного зростання ВВП
3	Відкритість країн до імпорту	Співвідношення імпорту до ВВП
4	Рівень абсолютного зростання імпорту	Прогнозований розмір абсолютного зростання імпорту
5	Потенціал споживання (імпорт + споживання–експорт) харчових продуктів	Прогнозований розмір абсолютного зростання споживання
II. Рівень торговельного захисту		
6	Рівень нетарифного захисту	Кількість діючих обмежень за відповідними нотифікаціями до СОТ
7	Рівень тарифного захисту (країни з якими Україна має ЗВТ отримують рейтинг як у лідера)	Середній тариф MNF
III. Внутрішні фактори		
8	Найбільші партнери-імпортери з України з 2010 року	Розмір українського експорту
9	Ступінь відповідності структури експорту України до імпорту іншої країни	Індекс взаємодоповнюваності торгівлі
10	Країни, до яких найшвидше зростає експорт товарів за останні 2 роки	Рівень абсолютного зростання експорту
11	Країни, до яких найшвидше зростає експорт послуг за останні 2 роки	Рівень абсолютного зростання експорту
12	Країни з найбільшим потенційним об'ємом експорту за гравітаційною моделлю	Потенційний об'єм експорту
IV. Додаткові фактори		
13	Країни — сусіди	Сусіди суходелом або Чорним морем
14	Додаткові ризики / позитивні фактори у торгівлі	Наявність додаткових факторів

Джерело: [13].

Топ-5 пріоритетних країн партнерів для України було визначено за ключовими критеріями, які було поділено на чотири групи: зовнішні фактори, рівень торговельного захисту, внутрішні фактори і додаткові фактори. Кожен критерій було відранжовано за кількісними показниками (наприклад, за обсягами експорту, рівнем ВВП тощо), які в свою чергу було нормалізовано: країна з найкращим показником отримувала 100 % рейтингу, з найгіршим — 0 % [13].

Далі, відповідно до експертних оцінок, кожному критерію та кожній групі загалом був встановлений ваговий коефіцієнт, після чого отримані дані було зведено в єдиний рейтинг, який дозволив отримати перелік пріоритетних ринків для вітчизняного експорту (табл. 3).

Таблиця 3

**ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ РИНКІВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ**

Країна	Зовнішні Фактори					Торгівельний Захист		Внутрішні фактори					Додаткові		Загальні рейтинг				Загальний рейтинг				
	45 %					15 %		30 %					10 %		100 %								
	65 %		15 %		5 %	5 %	10 %	40 %		60 %		25 %	15 %	20 %	10 %	30 %	50 %	50 %		45 %	15 %	30 %	10 %
	I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	I	II	III	IV					
США	1,0	0,4	0,0	1,0	0,4	-	0,9	0,1	0,2			1,0	-	-	0,8	0,5	0,4	-	0,55				
Китай	0,6	1,0	0,0	0,2	1,0	0,5	0,7	0,2	0,5		0,1	0,1	-	0,6	0,7	0,6	0,2	0,3	0,4				
Туреччина	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,9	0,7	0,3	0,7		0,6	-	1,0	1,0	0,1	0,8	0,2	1,0	0,31				
Японія	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	0,7	0,9	0,0	0,5			0,2	-	-	0,2	0,8	0,2	-	0,26				
Грузія	0,0	0,0	0,3	0,2	0,0	1,0	1,0	0,0	0,7			-	1,0	-	0,0	1,0	0,1	0,5	0,24				

Джерело: побудовано автором на основі [13].

Відповідно до отриманих даних перспективними ринками для географічної диверсифікації вітчизняного експорту визначено США, Китай, Туреччину, Японію, Грузію.

Далі для ідентифікації наскільки структура експорту України відповідає загальній структурі імпорту обраних країн використовуємо індекс комплементарності [5, с. 13]:

$$TCI = 100 - \sum \frac{M_{ik} - X_{ij}}{2}, \quad (1)$$

де TCI — індекс комплементарності торгівлі;

— частка експорту i -го товару країни j ;

— частка товару i в загальному імпорті країни k .

Для аналізу були обрані високотехнологічні галузі з високою доданою вартістю, які дозволили б змінити структуру товарного експорту України. Групи обраних товарів зазначені у таблиці (табл. 4).

Таблиця 4

УКРАЇНЬСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ЗЕД

Код	Група товарів
8515	машини та апарати для паяння і зварювання
8483	трансмійні вали і корпуси підшипників
8433	машини та механізми для збирання й обмолоту сільськогосподарських культур
8466	запчастини та агрегати до металообробного обладнання
8413	насоси для рідин
8416	пальники для твердого палива чи газу
8421)	обладнання для фільтрування і очищення рідин та газів
8465	деревобробні верстати
8708	запчастини до засобів автомобільного транспорту
8504	електричні трансформатори

Джерело: побудовано автором на основі [21].

Отримані розрахунки визначення індексу комплементарності по визначених товарних групах відображено у табл. 5.

Таблиця 5

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ ГАЛУЗЕВИХ ВЕКТОРІВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ
ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ ЗА ОБРАНИМИ ПАРТНЕРАМИ, 2018 р.

Код	США		Китай		Туреччина		Японія		Грузія	
		<i>TCI</i>		<i>TCI</i>		<i>TCI</i>		<i>TCI</i>		<i>TCI</i>
8515	54,04	46	54,06	46	48,50	52	53,31	47	53,21	47
8483	11,61	88	17,03	83	26,43	74	19,28	81	21,48	79
8433	30,92	69	61,98	38	64,99	35	43,37	57	68,26	32
8466	30,26	70	55,11	45	36,43	64	57,28	43	43,47	57
8413	39,60	60	31,41	69	30,67	69	36,24	64	41,83	58
8416	51,41	49	16,21	84	40,56	59	57,89	42	43,84	56
8421	28,02	72	23,57	76	47,31	53	31,30	69	23,71	76
8465	25,99	74	53,01	47	44,57	55	36,18	64	29,89	70
8708	26,85	73	47,41	53	40,58	59	27,58	72	33,02	67
8504	55,47	45	61,83	38	61,99	38	57,55	42	34,18	66

Джерело: розраховано автором на основі [8].

Згідно з отриманими результатами найширша номенклатура і найбільші значення індексу комплементарності з обраних товарних груп спостерігаються у торгівлі з США: трансмісійні вали і корпуси підшипників (код 8483) — 88 пунктів, машини та механізми для збирання й обмолоту сільськогосподарських культур (код 8433) — 69 пунктів, запчастин та агрегатів до металообробного обладнання (код 8466) — 70 пунктів, обладнання для фільтрування і очищення рідин та газів (код 8421) — 72 пункти, деревообробні верстати (код 8465) — 74 пункти, запчастини до засобів автомобільного транспорту (код 8708) — 73 пункти.

До Китаю можна нарощувати експорт трансмісійних валів і корпусів підшипників (код 8483) — індекс комплементарності склав 83, насоси для рідин (код 8413) — 69 пунктів, пальники для твердого палива чи газу (код 8416) — 84 пункти, обладнання для фільтрування і очищення рідин та газів (код 8421) — 76 пунктів.

До Туреччини варто нарощувати експорт машин та апаратів для паяння і зварювання (код 8515) — індекс комплементарності складає 52 пункти, запчастин та агрегатів до металообробного обладнання (код 8466) — 64 пункти, насоси для рідин (код 8413) — 69 пунктів;

До Японії перспективними товарними групами для експорту є трансмісійні вали і корпуси підшипників (код 8483) — індекс комплементарності склав — 81 пункт, насоси для рідин (код 8413) — 64 пункти та запчастини до засобів автомобільного транспорту (код 8708) — 72 пункти.

До Грузії варто нарощувати обсяги експорту обладнання для фільтрування і очищення рідин і газів (код 8421) — індекс комплементарності склав 76 пунктів, деревообробні верстати (код 8465) — 70 пунктів, запчастини до засобів автомобільного транспорту (код 8708) — 67 пунктів, електричні трансформатори (код 8504) — 66 пунктів.

Відповідна диверсифікація за товарною та географічною структурою дозволить Україні вирішити ряд проблем, зокрема пов'язаних з негативним сальдо торговельного балансу, підвищити рівень конкурентоспроможності та мінімізувати ризики пов'язані з несприятливою кон'юнктурою на глобальному ринку

Висновки та пропозиції. Здійснений аналіз ключових показників торговельно-економічного розвитку України, дав підстави:

– визначити основні проблеми, пов'язані з тривалим негативним сальдо торговельного і відповідно платіжного балансу, недостатнім рівнем залучення інвестицій та зосередженням їх питимої ваги у галузях переробної промисловості та сфері оптової і роздрібною торгівлі, високим рівнем відкритості економіки, що робить економіку держави максимально залежною від зовнішньої кон'юнктури тазагрожує економічній безпеці країни;

– виявити невикористаний експортний потенціал України, який складає 28,7 млрд дол. США.

На основі отриманих даних, для вирішення існуючих проблем було запропоновано та обгрунтовано ключові вектори товарної та географічної диверсифікації для України. За методикою визначеною експертами Міністерства економічного розвитку, а також експертами з розробки Експортної Стратегії України, яка полягає у оцінці 14-ти критеріїв та ранжуванні отриманих результатів, запропоновано такі перспективні ринки для вітчизняного експорту: США, Китай,

Туреччина, Японія, Грузія. На основі розрахунку індексу комплементарності для вибраних країн, було визначено вектори товарної диверсифікації та підтверджено коректність обраних перспективних ринків для України.

Література

1. Export Potential Map [Електронний ресурс] / ТСІ. — Режим доступу : <https://exportpotential.intracen.org/en/?type=country&code=804>
2. Gong X. A Study on Trade of Complementarity among Xinjiang and Its Neighboring Countries / Xinshu Gong, Chengjun Gu // *Asian Social Science*. — 2011. — Vol. 7. — № 1. — P. 128-132.
3. Human Development Index (HDI) by Country 2020 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://worldpopulationreview.com/countries/hdi-by-country/>
4. Pearlman J. Participation by private counsel in World Trade Organization dispute settlement proceedings / Jessica Pearlman // *Law and Policy in International Business*. — 1999. — Vol. 30 (2). — P. 399-415.
5. Trade Reform in the CEMAC: Developments and Opportunities, [Електронний ресурс] — Режим доступу : [https://books.google.com.ua/books?id=sxJm0fk_TSQC&pg=PA13&lpg=PA13&dq=%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81+%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96\(Trade+Complementarity\)&source=bl&ots=d5bplrJJS0&sig=ACfU3U3ieDLInhD0vXcvJhIASrw-bFrBng&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwivvpv6ndvpAhXts4sKHab8C1IQ6AEwB3oECAoQAg#v=onepage&q=%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96\(Trade%20Complementarity\)&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=sxJm0fk_TSQC&pg=PA13&lpg=PA13&dq=%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81+%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96(Trade+Complementarity)&source=bl&ots=d5bplrJJS0&sig=ACfU3U3ieDLInhD0vXcvJhIASrw-bFrBng&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwivvpv6ndvpAhXts4sKHab8C1IQ6AEwB3oECAoQAg#v=onepage&q=%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96(Trade%20Complementarity)&f=false)
6. Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global [Електронний ресурс] / WTO. — Режим доступу : [economyhttps://www.wto.org/english/news_e/pr855_e.htm](https://www.wto.org/english/news_e/pr855_e.htm)
7. Tsygankova T., Iatsenko O. Dominants of Ukraine's foreign trade intellectualization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development Clarivate Analytics*. 2018. Vol. 40. No. 2. P. 274-282 Mode of access:<https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/100/97>
8. UN COMTRADE Database [Electronic Resource]. — Mode of access: <https://comtrade.un.org/data>.
9. World Bank Open Data [Електронний ресурс] / World Bank. — Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>
10. Yatsenko O. (2018) The impact of global risks on the world trade and economic environment / Olha Yatsenko, Vitalii Nitsenko, Mardani Abbas, Tetiana Tananaiko // *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. — 2018. — (27), 435-444. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v4i27.154279>.
11. Yin J. Explosion of Trade Disputes? [Електронний ресурс] / Yin Jason, Doow Lee. — Режим доступу : www.wto.org/wto/dispute/dsu.htm.
12. Ваврищук, В.В. Концентрація експорту та внутрішньогалузева торгівля України: кількісні оцінки [Текст] / В.В. Ваврищук // *Наукові записки*. — 2005. — № 44. — С. 42-46. 9. Дьомін, С.С. Кількісна оцінка експортного потенціалу регіону [Текст] / С.С.

Дьомін // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. — 2011. — № 3(6). — С. 114–121.

13. Визначення ринків у фокусі для розвитку українського експорту [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку України. — Режим доступу : https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScxgUg_XhrbzacG_ptuoOkaK4aJA3-dsOZ0Aw9EQyW2Se12bNw/viewform

14. Ивановский, Д.Ю. Разработка системы показателей оценки уровня развития экспортного потенциала региона [Текст] / Д.Ю. Ивановский // Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки. — Тула: ТулГУ-2007. — № 1. — С. 43–47. Федорець, Л.М. Модель стратегічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності Черкащини [Текст] / Л. М. Федорець // Бізнес-навігатор. — Міжнародний університет бізнесу і права, 2010. — № 3(20). — С. 29–35.

15. Інтенсивність міжнародної торгівлі як індикатор ступеня міжнародної торговельної інтеграції / Т.Ф. Гордєєва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. — 2017. — Вип. 27(1). — С. 27–32.

16. Лукьяненко Д. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : [моногр.] / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.; под. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. — К. : КНЕУ, 2013. — 466 с.

17. Мельник, Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Текст] / Т. М. Мельник // Міжнародна економіка. — 2009. — № 8–9. — С. 221–245.

18. Міжнародна торгівля [Текст] : навч. посібник / Т.М.Циганкова[и др.] ; Київський національний економічний ун-т. — К. : КНЕУ, 2001. — 487 с.: рис. — Бібліогр.: в кінці розділів. — ISBN966-574-275-2

19. Міжнародний маркетинг: теоретичні моделі та бізнес-технології: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 137–143.

20. Мокій А.І. Концептуальні підстави стратегічного партнерства між Україною та Турецькою Республікою [Електронний ресурс] / 17 А.І. Мокій, Н.С. Науменко, Р.Р. Енверов. — Режим доступу : http://194.44.242.244/portal/soc_gum/pips/2010_1/2010_1/019.pdf.

21. Украинская классификация товаров ВЭД [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.qdpro.com.ua/uktzed/8515>

22. Укрстат Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2019 році [Електронний ресурс] / Укрстат. — Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/zd/ztp_kv/ztp_kv_u/ztp_kv_2019_u.html

23. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: В 2 т. — Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк. та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 275.

24. Хто і як інвестує в Україну[Електронний ресурс] / Разумков центр. — Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iaak-investuie-v-ukrainu>

25. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля: [навч. посібник] / Т.М. Циганкова, Л.П. Петрашко, Т.В. Кальченко. — К. : КНЕУ, 2001. — 488 с.

26. Чесноков, А. Методи оцінки зовнішньоекономічної безпеки України. Вісник Тернопільського державного економічного університету. — Тернопіль: ТДЕУ, 2006. — № 1. — С. 136–143.

Стаття надійшла 22.05.2020